

YANGI O‘ZBEKISTONDA FUQAROLIK JAMIYATI VA DEMOKRATIK ISLOHOTLARNING CHUQURLASHTIRILISHI

<https://doi.org/10.70728/conf.edu.v3.i4.004>

Xalilova Saida Salohiddin qizi

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

Tarix fakulteti 4-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Farhod Nabiyev

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

Tarix fakulteti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yangi O‘zbekistondagi demokratik islohotlar jarayonida fuqarolik jamiyati institutlarining tutgan o‘rni va davlat boshqaruvidagi ishtiroki tahlil qilinadi. "Inson qadri uchun" tamoyili doirasida amalga oshirilayotgan o‘zgarishlar, xususan, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish va nodavlat notijorat tashkilotlarining ijtimoiy faolligini oshirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, davlat va jamiyat o‘rtasidagi ijtimoiy sheriklik mexanizmlari tadqiq etiladi.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, demokratik islohotlar, fuqarolik jamiyati, inson qadri, jamoatchilik nazorati, ijtimoiy sheriklik, nodavlat notijorat tashkilotlari.

Аннотация: В данной статье анализируется роль институтов гражданского общества в процессе демократических реформ Нового Узбекистана и их участие в государственном управлении. Рассматриваются преобразования, реализуемые на основе принципа «Во имя чести и достоинства человека», в частности вопросы усиления общественного контроля и повышения социальной активности негосударственных некоммерческих организаций. Также исследуются механизмы социального партнерства между государством и обществом.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, демократические реформы, гражданское общество, достоинство человека, общественный контроль, социальное партнерство, негосударственные некоммерческие организации.

Abstract: This article analyzes the role of civil society institutions in the process of democratic reforms in New Uzbekistan and their participation in public administration. It explores transformations implemented under the "For Human Dignity" principle, specifically focusing on strengthening public oversight and increasing the social engagement of non-governmental non-profit organizations. Furthermore, the mechanisms of social partnership between the state and society are examined.

Keywords: New Uzbekistan, democratic reforms, civil society, human dignity, public oversight, social partnership, non-governmental non-profit organizations.

Yangi O‘zbekistonni rivojlantirish strategiyasining markazida turuvchi “Inson qadri uchun” tamoyili mamlakatda davlat boshqaruvi tizimini tubdan isloh qilishni taqozo etmoqda. Mazkur jarayonda fuqarolik jamiyati institutlari davlat va jamiyat o‘rtasidagi “oltin ko‘prik” vazifasini bajarib, demokratik yangilanishlarning asosiy drayveriga aylanmoqda¹³. Fuqarolik jamiyati — bu nafaqat nodavlat tashkilotlar majmuasi, balki shaxsning o‘z huquq va manfaatlarini erkin ifoda etishi uchun yaratilgan, ijtimoiy, makondir.

Bugungi kunda O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlari, xususan, nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT), ommaviy axborot vositalari va o‘zini o‘zi boshqarish organlarining huquqiy maqomi yangilangan Konstitutsiya darajasida mustahkamlandi¹⁴. Bu esa ularning nafaqat ijtimoiy loyihalarda ishtirok etishi, balki davlat organlari faoliyati ustidan samarali jamoatchilik nazoratini o‘rnatishiga keng yo‘l ochdi. Zero, zamonaviy demokratiya faqatgina saylovlar bilan cheklanib qolmay, fuqarolarning qarorlar qabul qilish jarayonidagi doimiy va faol ishtirokini nazarda tutadi.

Shuni ta’kidlash joizki, ijtimoiy sheriklik mexanizmlarining rivojlanishi natijasida NNTlar ta’lim, ekologiya, gender tengligi va inson huquqlarini himoya qilish kabi strategik yo‘nalishlarda davlatning eng yaqin hamkoriga aylandi¹⁵. Mazkur maqolada ushbu institutlarning davlat boshqaruvi shaffofligini ta’minlashdagi roli, jamoatchilik ekspertizasi va parlament nazoratidagi ishtiroki tahliliy nuqtayi nazardan ko‘rib chiqiladi.

Yangi O‘zbekistonning zamonaviy taraqqiyot bosqichida amalga oshirilayotgan demokratik transformatsiyalar davlat boshqaruvining shaffofligini ta’minlash va fuqarolik jamiyati institutlarining rolini tubdan oshirish bilan bevosita bog‘liqdir. Mazkur jarayonning asosi sifatida davlat rahbarining “Ochiqlik siyosatidan hech qachon ortga qaytmaymiz, so‘z va matbuot erkinligini ta’minlash ustuvor vazifa bo‘lib qoladi” degan qat’iy siyosiy irodasi xizmat qilmoqda¹⁶. Ushbu konseptual yondashuv fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning uzoq muddatli strategik yo‘nalishlarini belgilab berib, davlat apparatining “yopiq” tizimdan “ochiq va raqamli” formatga o‘tishini ta’minlamoqda¹⁷. Bu o‘zgarishlar fuqarolik jamiyati institutlarini shunchaki ijtimoiy ko‘makchi emas, balki davlat qarorlari sifatini nazorat qiluvchi faol ijtimoiy-siyosiy subyektga aylantirdi.

Hozirgi bosqichda jamoatchilik nazorati instituti o‘zining funksional mohiyatiga ko‘ra “kontr-ekspertiza” darajasiga ko‘tarilib, davlat organlari faoliyatidagi tizimli kamchiliklarni aniqlash va korrupsion xavflarni minimallashtirish vositasi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bu

¹³ Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021. – B. 154.

¹⁴ O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023. – XIII bob (Fuqarolik jamiyati institutlari haqida).

¹⁵ G‘ulomov S.S. Fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanish tendensiyalari: nazariya va amaliyot. // Jamiyat va boshqaruv jurnali. – 2023. – №2. – B. 45-52.

¹⁶ Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – Toshkent: "O‘zbekiston" NMIU, 2020.

¹⁷ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "O‘zbekiston – 2030" strategiyasini amalga oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida. 11.09.2023-y., PF-158-son.

jarayon jamiyatda uzoq yillar hukm surgan passiv “itoatkorlik madaniyati” o‘rni faol va konstruktiv “talabchanlik madaniyati” egallayotganidan dalolat beradi, bu esa ijtimoiy psixologiyadagi eng chuqur evolyutsion siljishdir¹⁸. Ayniqsa, mahalla institutining davlat ijrochi organidan aholi manfaatlarini himoya qiluvchi “ijtimoiy mediator”ga transformatsiyasi demokratik jarayonlarning mahalliy darajada institutsionallashuvini ta’minlamoqda. Shu bilan birga, ochiq ma’lumotlar (Open Data) siyosatining izchil yuritilishi fuqarolarga davlat organlari faoliyatini tahliliy baholash imkonini berib, haqiqiy parlamentarizm va demokratik qadriyatlarni jamiyatning barcha qatlamlariga singdirishga xizmat qilmoqda¹⁹.

O‘zbekistondagi demokratik yangilanishlar doirasida nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT) va ommaviy axborot vositalarining huquqiy maqomi yangilangan Konstitutsiya darajasida mustahkamlangani ularning faoliyatiga yangi impuls berdi²⁰. Mazkur institutlar bugungi kunda inson huquqlari, ekologiya, gender tengligi va ijtimoiy himoya kabi strategik yo‘nalishlarda davlatning eng ishonchli hamkoriga aylandi. Jurnalistik surishtiruvlar va jamoatchilik eshituvlari orqali ijro hokimiyati ustidan o‘rnatilayotgan nazorat jamiyatda hisobdorlik va mas’uliyat hissini yanada kuchaytirmoqda. Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, fuqarolik jamiyatining poydevori nafaqat huquqiy normalar bilan, balki har bir fuqaroning qarorlar qabul qilish jarayonidagi ongli ishtiroki va inson qadrini ulug‘lashga qaratilgan islohotlarning natijadorligi bilan belgilanadi²¹.

Fuqarolik jamiyati institutlarining zamonaviy qiyofasini chuqurroq anglash uchun ularning genezisini antik davr ijtimoiy-falsafiy tafakkuri bilan bog‘liq holda tadqiq etish talab etiladi. Antik dunyo mutafakkirlari, xususan, Aristotel o‘zining “Siyosat” asarida davlat va jamiyatning o‘zaro uyg‘unligini “koinonía politikí” (siyosiy hamjamiyat) tushunchasi orqali ifodalagan²². Bu tushuncha fuqarolarning umumiy farovonlik yo‘lida ixtiyoriy birlashuvini nazarda tutib, bugungi kundagi fuqarolik tashabbuslarining ilk murtaklari hisoblanadi. Sitseron talqinida esa fuqarolik jamiyati qonun ustuvorligiga asoslangan hamjamiyat sifatida ta’riflanib, unda shaxs huquqlari davlat manfaatlarini bilan muvozanatlashgan bo‘lishi lozimligi uqtirilgan²³. Tarixiy nuqtayi nazardan qaraganda, O‘rta Osiyo mutafakkirlari, xususan, Abu Nasr Forobiyning “Fozil odamlar shahri” asaridagi ijtimoiy adolat va o‘zaro yordam tamoyillari ham Sharqona fuqarolik jamiyati modelining

¹⁸ Saydullayev Sh. Yangi O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlari: transformatsiya va istiqbollar. // Huquqiy tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №1. – B. 12-18.

¹⁹ Karimov R. Raqamli hukumat va fuqarolik ishtiroki: xalqaro tajriba va O‘zbekiston modeli. – Toshkent: Adolat, 2023. – B. 88.

²⁰ O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023. – XIII bob.

²¹ To‘lqinova M. Inson huquqlari – fuqarolik jamiyatining oliy qadriyati. // O‘zbekiston qonunchiligi tahlili. – 2023. – №4. – B. 35.

²² Aristotel. Siyosat. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015. – B. 42-45.

²³ Sitseron, Mark Tulliy. Respublika haqida. // Siyosiy falsafa antologiyasi. – Toshkent: Fan, 2018. – B. 112.

ma'naviy-huquqiy asosi bo'lib xizmat qiladi²⁴. Forobiy jamiyat a'zolarining baxtga erishish yo'lidagi hamkorligini davlat barqarorligining bosh mezon sifatida ko'rsatib o'tgan.

Tarixiy evolyutsiya shuni ko'rsatadiki, fuqarolik jamiyati tushunchasi asrlar davomida mutloq hokimiyatni cheklash va inson erkinligini himoya qilish mexanizmi sifatida rivojlanib keldi. Buyuk Britaniyadagi "Magna Carta" (Erkinliklarning buyuk hartiyasi) dan tortib, Ma'rifatparvarlik davri faylasuflari Jan-Jak Russo va Jon Lokkning "Ijtimoiy shartnoma" nazariyalarigacha bo'lgan tarixiy jarayon jamiyatning davlat ustidan nazorat o'rnatish huquqini asoslab berdi²⁵. Yangi O'zbekiston sharoitida ushbu antik va klassik g'oyalar milliy qadriyatlar bilan sintez qilinmoqda. Xususan, mahalla tizimining zamonaviy boshqaruvdagi roli antik davrdagi "polis" (shahar-davlat) demokratiyasining bevosita ishtirok tamoyillariga hamohang bo'lib, u yerda qarorlar jamoaviy muhokama va ijtimoiy kelishuv asosida qabul qilinadi²⁶. Bu esa O'zbekistondagi demokratik islohotlarning nafaqat zamonaviy xalqaro standartlarga, balki insoniyatning ko'p ming yillik siyosiy-huquqiy merosiga ham tayanishini isbotlaydi. Shu tariqa, tarixiy tajriba va zamonaviy amaliyotning uyg'unligi Yangi O'zbekistonda barqaror demokratik tizimni shakllantirishning fundamental kafolati bo'lib xizmat qilmoqda.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, Yangi O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanishi shunchaki miqdoriy ko'rsatkichlar bilan emas, balki sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilishi bilan xarakterlanadi. Demokratik islohotlarning chuqurlashtirilishi natijasida davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar "buyruqbozlik" tizimidan "ijtimoiy sheriklik" modeliga o'tdi. Bu jarayon fuqarolarning nafaqat ijtimoiy yordam oluvchi subyekt, balki davlat boshqaruvida bevosita qaror qabul qiluvchi va ularning ijrosini nazorat qiluvchi kuch sifatidagi maqomini mustahkamladi²⁷. Islohotlarning muvaffaqiyati, eng avvalo, aholining huquqiy ongi va siyosiy madaniyati yuksalishi, shuningdek, jamoatchilik nazorati mexanizmlarining amaliy hayotga qanchalik chuqur singib borishi bilan belgilanadi.

Kelajakda demokratik yangilanishlarni yanada barqarorlashtirish uchun nodavlat notijorat tashkilotlarining moliyaviy mustaqilligini oshirish va ularning qonunchilik tashabbuskorligi jarayonidagi ishtirokini kengaytirish strategik ahamiyatga ega. Zero, fuqarolik jamiyati institutlari qanchalik kuchli va mustaqil bo'lsa, davlat boshqaruvida shunchalik yuqori shaffoflik va adolat qaror topadi²⁸. Tarixiy tajriba va zamonaviy taraqqiyot tendensiyalari shuni ko'rsatadiki, Yangi O'zbekiston tanlagan ochiqlik va

²⁴ Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. – B. 160-164.

²⁵ Lomonosov A.M. Sivil jamiyat nazariyasi tarixi. – Moskva: Yurist, 2021. – B. 204.

²⁶ Azizxo'jayev A. Davlat boshqaruvida mahalla instituti: tarix va zamonaviylik. // O'zbekiston davlatchiligi tarixi masalalari. – 2022. – №3. – B. 22-29.

²⁷ Yovqochev Sh. O'zbekistonda demokratik islohotlar va fuqarolik jamiyatini modernizatsiya qilish. – Toshkent: Fan, 2023. – B. 195.

²⁸ G'afurov M. Jamoatchilik nazorati – demokratik jamiyat poydevori. // O'zbekiston davlat va huquq jurnali. – 2024. – №2. – B. 14-21.

demokratlashtirish yo‘li mamlakatning xalqaro hamjamiyatdagi nufuzini oshirish bilan birga, inson huquq va manfaatlarini ta‘minlashning eng samarali vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Shu tariqa, fuqarolik jamiyatining rivojlanishi — barqaror taraqqiyot va ijtimoiy farovonlikning fundamental poydevori bo‘lib qolaveradi²⁹.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

I. Normativ-huquqiy hujjatlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "O‘zbekiston – 2030" strategiyasini amalga oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida. 11.09.2023-y., PF-158-son.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Fuqarolik jamiyati institutlarini qo‘llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida". 2024-yil avgust.

II. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari va ma‘ruzalari:

4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021.
5. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – Toshkent: "O‘zbekiston" NMIU, 2020.
6. Mirziyoyev Sh.M. So‘z erkinligi va jamoatchilik nazorati – islohotlarimizning muhim sharti. // Matbuot va axborot xodimlari kuniga tabrikdan. 2023-y.

III. Ilmiy adabiyotlar va darsliklar:

7. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.
8. Aristotel. Siyosat. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.
9. Karimov R. Raqamli hukumat va fuqarolik ishtiroki: xalqaro tajriba va O‘zbekiston modeli. – Toshkent: Adolat, 2023.
10. Lomonosov A.M. Sivil jamiyat nazariyasi tarixi. – Moskva: Yurist, 2021.
11. Sitseron, Mark Tulliy. Respublika haqida. // Siyosiy falsafa antologiyasi. – Toshkent: Fan, 2018.
12. Siyosiy fanlar darsligi. Fuqarolik jamiyati va siyosiy madaniyat. – Toshkent: Akademnashr, 2022.
13. Yovqochev Sh. O‘zbekistonda demokratik islohotlar va fuqarolik jamiyatini modernizatsiya qilish. – Toshkent: Fan, 2023.

IV. Davriy nashrlar va maqolalar:

²⁹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Fuqarolik jamiyati institutlarini qo‘llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida". 2024-yil avgust (Loyiha va sharhlar asosida).

International Conference on Education and Innovation

14. Azizxo‘jayev A. Davlat boshqaruvida mahalla instituti: tarix va zamonaviylik. // O‘zbekiston davlatchiligi tarixi masalalari. – 2022. – №3.
15. G‘afurov M. Jamoatchilik nazorati – demokratik jamiyat poydevori. // O‘zbekiston davlat va huquq jurnali. – 2024. – №2.
16. G‘ulomov S.S. Fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanish tendensiyalari: nazariya va amaliyot. // Jamiyat va boshqaruv jurnali. – 2023. – №2.
17. Saydullayev Sh. Yangi O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlari: transformatsiya va istiqbollar. // Huquqiy tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №1.
18. To‘lqinova M. Inson huquqlari – fuqarolik jamiyatining oliy qadriyati. // O‘zbekiston qonunchiligi tahlili. – 2023. – №4.

